

*Архимандрит Георгиј
Игумен на манастирот на Преподобен Григориј
Света Гора*

Улогата на Православното Монаштво во долговековната историја на Црквата

Да зборува некој за Монаштвото, при тоа чувствувајќи дека сеуште не созрел во монашкиот живот, е и тешко и опасно.

Според свети Јован Лествичник, нема да бидеме осудени затоа што не сме богословствувале, туку затоа што не сме плачеле. "Блажени се оние што плачат, зашто тие ќе се утешат" (Мат. 5, 4).

Меѓутоа бараме Пресветиот Дух да ги утешат нашите срца иако не сме плачеле колку што им доликува на монаси.

Еден смирен светогорски монах еднаш ми рече: "Јас сум грешен и ќе одам во пеколот, но доволно ми е тоа што запознав свети старци, како што е старец Паисиј".

Меѓутоа, која е улогата на Православното Монаштво во долговековната историја на Црквата?

Ако зборот "улога" го подразбираме под вообичаеното поимање, тогаш би можеле да кажеме дека улогата на монахот е да нема улога.

Што улога имаше првиот од монасите, преподобниот отец наш Антониј Велики? Неговата улога не беше општествено признаена и вреднувана. Каква улога може да има еден човек што ги остава своите роднини, живее во пустината, во

гробништата, ги трпи страшните напади на злотворните духови, пости, постојано бдее, бега од светот и трча кон Бога, стреми кон презирањето како што другите стремат кон честа, стреми кон нестекнувањето како што другите стремат кон многустекнувањето, стреми кон немањето слава како што другите стремат кон славата, стреми кон подражавањето на Христа не како на прославен Господ, туку како на страдален слуга?

Природно е дека светот не може да ја препознае улогата кај лудите и јуродивите заради Христа. Може ли некогаш јуродивоста заради Христа да биде призната и препознаена од страна на општеството?

Секој монах станува луд за светот, пред да го презре светот и да стане монах.

Човек треба да стане луд заради Христа за да го смета за невредно она што светот го има за вредно и да го смета како вредност она што светот го смета за невредно.

За световните луѓе вредности се славата, парите, признанието, сексот, себеправдувањето, сопствената воља.

За монасите вредности се немањето слава, сиромаштвото, туѓинувањето, девственоста, послушноста, отсекувањето на вољата.

При решението на некоја душа, а особено на млад човек или млада девојка, да влезе во монашкото живеење световните луѓе, а посебно роднините (кога немаат ум Христов) претрпуваат шок, се лутат, пцујат, се закануваат. Одлуката за монашки живот ја сметаат за лудост и смрт. А од аспектот од кој ги гледаат работите, имаат право.

Човекот треба да полуди за логиката на светот, пред да стане монах. Никој разумен според светот не може да стане монах.

Влегувањето во манастир е навистина доброволна смрт, затоа што како може да воскресне за Бога ако не умре за светот? Според зборовите Господови, треба да ја загуби својата душа, за да ја спаси.

Така световните луѓе се ужаснуваат, затоа што го гледаат монахот како влегува во манастир за да умре. Го гледаат манастирот како гроб. Меѓутоа доколку би имале вера, тогаш би го гледале и другиот аспект на реалноста, т.е. дека манастирот е животворен гроб, како што е Христовиот гроб. Монахот умира за да живее. Гробот станува лулка на живот. Умрениот монах е и воскреснат.

Светот што ја гледа само смртта на монахот, а не неговото воскресение, природно е да не препознае некаква општествена улога во Монаштвото. Каква улога би имале умрените?

Меѓутоа за верниците умрените и воскреснати монаси имаат една најзначајна улога: да бидат сведоци на Смртта и Воскресението Христови. Да ја исполнат Господовата заповед: "да Ми бидете сведоци до краиштата на земјата".

Секако, секој Христијанин е повикан да биде сведок на Распнатиот и Воскреснатиот Христос. Но монахот кој сака да умре не само во однос на гревот, како што секој Христијанин треба да сака, туку и во однос на законските и дозволени животни радости, како што е бракот, за да го живее во апсолутен степен соединувањето со распнатиот и воскреснатиот Христос, со неговото целокупно посветување станува еден силен сведок Христов.

Облеката на монахот укажува на неговата мисија, на неговата улога да се кае и да плаче во текот на животот за себе и за целиот свет, да ги споделува Крстот и Страдањето Хрстови. Свештената Схима на Великосхимникот ги има извезено символите на Господовото Страдање. Меѓутоа Хрстовиот Крст, кој монахот го избира како начин на живот, за него станува живот и воскресение. Неговиот плач е радоснотворен и неговата тага е радосна тага.

Крсновоскресното сведоштво на монасите во однос на светот е нивното одрекување.

Западното монаштво не издржа во искушението да го задржи монаштвото без социјална улога. Затоа го вовеле активистичкото монаштво. За световниот начин на мислење монасите треба да имаат улога која е социјално прифатена. Да основаат, управуваат и да служат во училишта, во болници и во други слични установи. Така престана проповедта на Крстот да биде соблазна за Јудејците и лудост за Елините. Меѓутоа ние Православните, по благодатта Божја, преку распнатиот живот на монасите исихасти Го проповедаме Исуса Христа Распнатиот.

Никогаш Православното Монаштво не станало активистичко, затоа што во тој случај би престанало да биде Православно.

Свештеното тихување (исихија) е, според свети Григориј Богослов, обоготворително.

Трезвеноумните свети отци ни го предаваат начинот на кој свештените исихасти во манастирите или во тихувалиштата го примаат опитот на нивното соединување со Бога во Христа.

Тој опит, за кој толку динамично богословствуваше светиот Григориј Палама, стана опит на целата Црква. Црква која е лишена од членови (пастири и народ) од опит на лично општење со Бога, отпаѓа во идеологија, морализам, социјална човекоцентрична установа. Хоризонталната димензија не ја изразува тајната на Црквата, доколку не се дополни од вертикалната димензија, од она што денес, по западно влијание, го нарекуваме духовност, но светоотечки би требало да го наречеме опит и општење со Бога.

Ако луѓето не го најдат тој опит во Црквата за да го задоволат спасителниот копнеж на нивната од Бога создадена душа, тогаш прибегнуваат кон матните води на религиите, парарелигиите и ересите кои ветуваат надлогични и натприродни опити. Од тие матни води полека полека луѓето се трујат и смртно заболуваат.

Секако, улогата на монаштвото да ја храни Црквата со искуства на општење со Бога не е социјално призната.

Несоздадената Светлина не ја гледаме сите. Меѓутоа тие што ја гледаат не утешуваат. Свети Симеон Нов Богослов, свети Григориј Палама и целиот хор на исихастите, блаженоупокоениот Старец Софрониј Сахаров, за да се ограничат само на тие што богословствувале од личен опит за тоа. Тие се врвот. Но врвот не може да постои без основата, која е Православното Монаштво.

Монасите имајќи го опитот на Живиот и Вистински Христос биле и се особено чувствителни при секој обид за искривување на верата.

Секако, учители на верата се Епископите и пастирите во светот. Монасите се истакнуваат како исповедници на верата, секогаш кога верата е во опасност.

Господ ги повикува сите верници да ја исповедаат верата: "Секој кој ќе Ме исповеда пред луѓето, и Јас ќе го исповедам него пред Мојот Отец Небесен" (Мат.

10, 32). Заветот на големите пустински отци кон монасите најпрво ги содржи чувањето и исповедањето на Православната вера.

Црковната Историја ни предава многу начини на кои монасите ја пројавиле својата грижа за неповреденоста на Православната Вера.

Прво. Пустинските монаси привремено го напуштале тихувањето и доаѓале во светот за да го исповедаат Православието и да ги утврдат Православните во вистинската вера. Така свети Антониј Велики дојде во Александрија за да ја објави својата спротивставеност кон догмите на Аријанците.

Второ. Монасите одбивале да се причестат со декларираните еретици. Преподобните отци наши Сава Осветен и Теодосиј Општежителник изјавиле дека претпочитаат да ги видат Светите Места како се предаваат на оган отколку да прифатат црковно општење со северијанците монофизити.

Трето. Кога тоа го барал случајот монасите ја исповедале Православната вера пред цареви, со последица да трпат сурови казни и да се истакнат како исповедници и маченици. На сите им е познат преподобниот Максим Исповедник, кој заради неговите борби против монотелитите и заради неговото непоколебливо исповедање два пати бил прогонет и му го отсекле јазикот. Меѓутоа мноштво монаси претрпеле слични страдања, како што се, на пример, учениците на преподобниот Антониј, кои биле затворени, прогонети, работеле во рудници, бидејќи не потклегнале под притисоците на Аријанците да ги прифатат нивните еретички догми. Секако попознати се прогоните на монасите во годините на Иконоборството. Но и потоа мачеништвото на Светогорските преподобномаченици заради нивното спротивставување на лажната Лионска унија во времето на Век, како и мачеништвото на преподобните Мелетиј и Галактион Галијски.

Четврто. Игумените на манастирите, заради Православната вера го претпочитале разурнувањето на нивните манастири наместо да им се потчинат на царевите еретици. Класични примери се преподобниот Теодор Студит, светиот преподобномаченик Стефан Нови и преподобните Григориј, Прокопиј и Василиј Декаполити.

Петто. Монасите се ставаат на страната на Православните епископи за да ја поткрепат нивната борба против ересите. Така преподобниот Сава и Палестинските монаси го засиле Православниот архиепископ Ерусалимски Илија во неговата борба против монофизитот Севир. Исто така саможртвено се спротивставиле на намерата на императорот Анастасиј (приврзаник на монофизитите) да интронизира епископ монофизит на Ерусалимскиот престол. Во периодот на Иконоборството преподобниот Јоаникиј го поддржувал светиот Методиј.

Шесто. Активно учествувале во свикувањето Собори, како на пример преподобниот Максим Исповедник за составувањето на соборите на Запад против монотелитите. Понекогаш нивното лично мислење играло одлучувачка улога во одлуката на императорите и на епископите за време на Вселенските Собори. Така, преподобниот Авксентиј, со тоа што го слушнал и се согласил со одредбата на Четвртиот Вселенски Собор, најмногу придонел за одлуката на императорот Маркијан да ги потврди одлуките на Соборот. Понекогаш се барала нивната интервенција за да бидат осудени мислењата на различни еретици. Во одлуките на Соборите постојат осврти од страна на десетици игумени на манастири преку кои се докажувало дека дотичниот еретик е навистина таков.

Седмо. На одредени Собори зеле учество и монасите. На соборот за време на Мартин учествувале 35 игумени и монаси од Исток. Исто така учествувале и на Шестиот Вселенски Собор и на подоцнежните собори на Црквата. На Седмиот Вселенски Собор земаат учество и во дискусиите, како на пример игуменот на Студискиот манастир Сава. Секако, на соборите од 14. век монасите учествуваат и ја имаат главната улога.

Осмо. Многубројни се антиеретичките списи на монасите, што најчесто преставувале основа за осудата на ересите. Ги наведувам списите на преподобниот Максим Исповедник, на преподобниот Теодор Студит, на преподобниот Јован Дамаскин и подоцна на светиот Григориј Палама, на Јосиф Вриениј, на Генадиј Схолариј, а во годините на турското владеење антилатинските списи на светите Атанасиј Пароски и Никодим Светогорец.

Православниот монах Го исповеда Христа не само поддржувајќи ги Православните догми кога тие се напаѓани, туку и со целиот негов живот.

Монахот кој живее во покајание станува пример за покајание. Според 23. Канон на Шестиот Вселенски Собор, го врежува во целата Црква животот на покајанието. Без длабоко покајание монахот не би го имал духот на покајанието. Добродетелни монаси по долгогодишни подвизи чувствуваат дека ништо добро не направиле.

Духот на покајанието монасите им го предаваат на посетителите на манастирите. Затоа мнозина посетители бараат да се исповедаат и тоа за прв пат во својот живот. Јеромонаси духовници биваат повикувани од страна на епископите да исповедаат во светот, како помош на добрите духовници кои во светот се служители на светата тајна на Покајанието.

Смирениот монах со печален изглед, изглед на покајание, и само кога е гледан повикува на покајание и на радоснотворен плач.

Бројаницата на монахот исто така за мнозина станува скала што издига на Небесата. Не е случајно тоа што многу Христијани денес држат бројаници и се трудат да се молат со Исусовата молитва.

Молитвата "Господи Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме грешниот" е и исповедање на верата во Богочовекот и во Света Троица, но е и израз на покајание. Блаженоупокоениот Русин светогорец и духовник Тихон настојуваше секогаш да ја кажуваме молитвата надополнета со зборот "грешниот".

Некои го сметаат распространувањето на бројаницата - дури и на рацете на световни млади луѓе - како некоја мода. Макар и некои да ја употребуваат формално и како имитирање, сепак тоа покажува нешто подлабоко: потребата на човечката душа за молитва.

Кругот на оние кои се молат, монаси и световни луѓе кои се поврзуваат со манастирите, се повеќе се проширува. Тоа е многу значајно. Колку повеќе монаси и лаици Го повикуваат најпосакуваното и најслаткото име на Господа Исуса Христа, толку повеќе се оддалечува праведниот гнев Божји и се привлекува Неговата милост.

Нашата благословена татковина секој ден се осквернува од многу, богомрски и одвратни гревови, во кои неодамна се додао и хулењата на еден познат писател. Колку непобожните излегуваат од колосек, толку ние да ја повикуваме милоста на Богочовекот. Блаженоупокоениот отец Паисиј велеше едноставно:

"Доаѓа време што од една страна ќе бидат козите со бузуки, а од другата ќе бидат јагнињата со бденија и молитви".

Секој Православен манастир е центар на молитва и епицентар на круговите на верниците кои се молат. Тоа не е нешто ново. Тоа е преданието на нашата Православна Црква. На пример, знаеме дека во епохата на светиот Григориј Палама во Солун имало исихастички кругови од монаси и лаици кои се молеле со умствената молитва. Тие го поканиле јеромонахот Григориј Палама да излезе од Света Гора и да ја преземе борбата против еретикот Варлаам. Помеѓу нив особено се издвојувал монахот Исидор, кој подоцна станал Вселенски Патријарх.

Двете бели дробови со кои диши секоја помесна Црква се Парохиите и Манастирите. Ако некој од двете дробови е болен, тогаш Црквата не е здрава духовно.

Навистина манастирите кои се молат и бдеат се сила за секоја помесна Црква. Дури и само еден благочестив монах да има во некое тихувалиште кој се подвизува и се моли со својата бројаница, ќе биде магнет што ја привлекува Божјата милост.

Верувам дека секој смирен Православен монах кој се подвизува и се моли е столб на Православната вера.

Навистина колку сиромашна би била Црквата без нејзиното монаштво! Ги нагласувам зборовите "нејзиното монаштво", затоа што монаштвото не е институт натрапник во Црквата, туку е плот од нејзината плот, израз на нејзиниот особен аскетски менталитет. Монаштвото е света установа што за извор ги има Христовото Евангелие и светата утроба на Црквата. Затоа Црквата го прифатила како возвратен дар и го усвоила сето она што Монаштвото во Светиот Дух го принесело, во нејзиното богослужение, во нејзината Теологија, во нејзиното благочестие.

Монаштвото не и ги наметнало на Црквата во светот своите литургиски типичи, ниту црната мантија за клириците во светот. Нив ги прифатила Црквата од монасите поради нејзината голема почит кон нив. И денес се повторува историјата. Многу благочестиви клирици и лаици кои гледаат како монасите Му служат на Бога на Света Гора и на други места, се обидуваат да ги пренесат и во светот, колку што е можно, тие типичи. На пример, во последно време под монашко влијание се распространија бденијата и по парохиите. Но и одредбата да се земаат епископите од редовите на монасите, поради тоа е востановена.

Богослужението, какво што се врши во манастирите, без бура од светлини и без мегафони, дејствува умилително врз душите. Еден веќе блаженоупокоен монах ми кажа што го привлечно да стане монах. На возраст од околу 18 години посетил еден манастир на Крит и влегол во Соборниот храм во моментот на Шестопсалмието што го читал игуменот со својот умилителен глас, додека сите монаси исправени и неподвижни се молеле во мракот. Му изгледало дека тие луѓе зборувале со Бога. Тоа искуство направило подоцна тој да стане монах.

Едно девојче од 5 - 6 години ме праша еднаш : "Вие сте тие што зборувате со Бога?". А едно момче од речиси истата возраст, што ми го донесе мајка му за да му прочитам молитва затоа што било многу немирно, ме праша: "Вие сте браќата Христови?".

Кога се вратив на Света Гора им кажав на отците дека двете најзначајни вистини за монаштвото ги изразија две мали деца. Мисија на монасите е да зборуваат со Бога и да бидат браќа Христови.

Многучасовното богослужение на монасите потсетува дека светот не се спасува ако не се преобрази онтолошки во Христа. Тоа онтолошко преобразување ги претпоставува аскетата, борбата против страстите и учеството во литургискиот живот и во Богослужението на Црквата.

Приоритетот што монаштвото му го дава на богослужението потсетува во Црквата и во светот дека ако Литургијата и богослужението не станат повторно центар на нашиот живот, тогаш нашиот свет ја нема можноста да се обедини и да се преобрази, да ги надмине расцепканоста, нескладноста, празнотијата и смртта, и покрај усрдните хуманистички системи и програми за подобрување на светот. Монаштвото уште потсетува дека Литургијата и богослужението не се "нешто" во нашиот живот, туку тие се "центарот", изворот на обновувањето и на осветувањето на сите детали од нашиот живот.

Световните луѓе се прашуваат што прават монасите толку часови во храмот. Истото прашање на еден светогорски Старец му го постави еден друговец. И тој му одговори: "Се хранат во утробата на својата мајка Црквата, како што ембрионите се хранат во утробата на својата мајка".

Во нашиот манастир од 1917 до 1981 г. живееше Старецот Авксентиј, кој достигна до голема мера на добродетел. Исихаст во Општежитие. Кога веќе многу стар телесно многу ослабна, тој настојуваше да доаѓа на црковните богослуженија неизоставно. Тогаш браќата му рекоа да седи во својата ќелија и да се моли таму. Тој одговори: "Не е по Бога тоа. Во Црквата чувствувам слобода". Благословен е опитот на монахот кој во своето многучасовно напорно учество во богослужението ја наоѓа вистинската слобода преку своето принесување на Бога, Кој е Дарител на вистинската слобода.

Да прејдеме сега на една друга чудесна работа. Монахот е надвор од светот. Монасите туѓинуваат во светот. Доаѓаат во пустините, ги населуваат пустините и оформуваат едно општество од друг вид. Негуваат една не формална, надворешна, лицемерна социјалност како онаа што ја оставиле во светот, туку го негуваат вистинското во Христа заедништво, заедништвото на Црквата, Богочовекоцентричното заедништво.

Свети Василиј Велики зборува за тоа заедништво. Едниот живее за сите и сите за едниот. Човекот ниту станува маса, како што е тоа во безбожниот социјализам, ниту станува тиранин на своите ближни, како што е во капитализмот. Новиот поредок, глобализацијата со електронските пликови, со тиранијата на водачите на планетата и на мултинационалните, претставуваат нови големи закани за човечките личности и за слободата на човекот за која божем работат.

Како може да постои заедница на личности без борба против себелубието?

Колку што луѓето како зраци на еден круг Му се приближуваат на Христа преку покајанието и очистувањето од страстите, толку и се приближуваат меѓу себе. Колку што се оддалечуваат од Христа, толку се оддалечуваат и меѓу себе.

Кога во општежитијата се случува таа борба, тогаш општежитијата стануваат обрасци на вистински општествен живот.

Така монаси преку љубовта повторно се враќаат во состојбата на Адам од пред падот, кога гревот ја немал расцепкано човековата природа. Го подражаваат животот на Христа со хорот на Апостолите, "каде се им било заедничко". Го бараат животот на ангелите.

Тоа единство на монасите им објавува на луѓето на колку добра причинител стана вочовечувањето на Спасителот. Тие општежитија треба да ги подражаваат и верниците во градовите и аналогно на тоа да се организираат парохиите. Тие општежитија го продолжуваат општежитието на дванаесетте Апостоли на чело со Господа Исуса и општежитијата на првите Христијани во Ерусалим.

Некои се соблазнуваат затоа што монасите не презеле и не преземаат пастирска или мисионерска улога, освен во многу вонредни случаеви.

Меѓутоа монахот чувствува дека ги нема претпоставките да спасува други пред да се спаси самиот. Му се предава на Бога без планови и перспективи. Господ на Црквата го повикува на начин што Самиот го знае.

Она што воглавно го прави монахот да биде радост и светлина на светот е тоа дека го сочувува образот Божји.

Црквата од времето на св. Константин Велики па натаму се обидува да ја христијанизира државата и во тоа имала многу успех. Таа борба на Црквата била продолжение на нејзината теологија и позиција дека Христос ја прими целокупната човечка природа за да ја спаси. "Бидејќи она што не е примено не е ни спасено" (св. Григориј Богослов). Значи требаше и државата да биде примена во телото Христово за да се преобрази во Христа. Тоа е причината поради која и денес Црквата не може на никој начин да се согласи со нејзиното одделување од државата, што во основа стреми кон одделување на Црквата и народот, за да стане народот безбожен.

Меѓутоа прегрнувањето на Црквата и државата содржело и една голема опасност: членовите на Црквата (клир и народ) да ги прифатат влијанијата на нецелосно христијанизираната држава и така да се секуларизираат (посветовњачат). Како безбедносен систем и противтежа на таа опасност Црквата го имаше Монаштвото.

Суштината на секуларизацијата (посветовњачувањето) е човекоцентризмот. Суштината на Православниот црковен дух, начин на мислење, е Богочовекоцентризмот.

Центри на Божгочовекоцентричен живот биле и се манастирите кои кон Црквата во светот го зрачат тој дух и влијаат благодетелно, така што Христијаните во светот да не ги загубат Православните Богочовекоцентрични критериуми.

Не е случајно тоа што кога престанале гонењата, маченичкиот менталитет на светите маченици се пресели и продолжи во монаштвото кое процуе по гонењата. Првите маченици по крв ги заменија монасите маченици по совест.

Завршувајќи би сакал да нагласам дека Монаштвото нема некоја посебна улога, како што имаат пастирите во светот. Повеќе световните луѓе го сметаат како социјално непотребно и затоа не му признаваат никаква улога.

Меѓутоа тоа монаштво без улога на Црквата и принесе свети и мудри пастири и учители, на уметноста големи зографи и уметници, на образованието на Православните народи му принесе просветители, како што се свети Козма Етолски и свети Максим Грк, на заштитата на поробените завојувачите варвари им ја

принесе светата Филотеја Атинска и многу други, на отпорот против тираните му ги принесе новомачениците, од кои мнозина биле монаси или биле подготвувани од страна на монаси.

Тоа монаштво низ вековите било и до денес за светот е прозорец кон Небото и покана за кон Небото. Тоа е оаза за многу напатени души кои горат во пустината на светот. Тоа е болница и лечилиште на душите. Тоа е пар ецелланце Катихетско училиште на Православието, каде верниците се вкоренуваат во животот во Христа и се учат да бидат Православно побожни.

Му благодариме на Светиот Господ што и нас смирените не повика во тоа небесноподражателно живеење, "Нему ангелски да Му служиме, Нему целосно да Му работиме, на Небесното да мислиме, Небесното да го бараме. Затоа што нашето живеење е на Небесата, според Апостолот" (од чинот на Великата Схима).

Голем е благословот. Неизмерен е дарот. Удостој не Господи да чекориме достоино на повикот во кој бевме повикани, одејќи по чекорите на големите Учители на пустината и по чекорите на сите преподобни и богоносни отци и мајки наши кои блеснаа во подвигот.

Превод:
Јероѓакон Атанасиј (Арсоски)